

פְּרָשָׁה פֶּט

א. (מא. א) וְזֶמַן נָתַן לְעוֹלָם כַּמָּה שָׁנִים יַעֲשֶׂה בְּאַפְלָה, וּמֵאֵי טַעַם: 'קֶץ שָׁם לַחֲשָׁד', שְׁכָל זֶמַן שֶׁיֵּצֵר הָרַע בְּעוֹלָם אֶפֶל וְצִלְמוֹת בְּעוֹלָם, דְּכִתִּיב: (שם שם, שם) 'אֲבָן אֶפֶל וְצִלְמוֹת, וְעֵקֶר יֵצֵר הָרַע מִן הָעוֹלָם אֵין אֶפֶל וְצִלְמוֹת בְּעוֹלָם. בְּדָבָר אַחֵר: 'קֶץ שָׁם לַחֲשָׁד', וְזֶמַן לְיוֹסֵף כַּמָּה שָׁנִים יַעֲשֶׂה בְּאַפְלָה בְּבֵית הָאֶסְוֵרִים, כִּינּוֹן שֶׁהֵגִיעַ הַקֶּץ חֵלֶם פְּרַעָה חֵלֶם.

עֵין הַדְרַשׁ
פֶּרֶשׁה פֶּט

א. א. ילק' ר' קמ"ז, ילק' איוב ר' תחט"ו. ב. ילק' שם, תנחומא מ"ב מקץ ט' א', תנחומא שם ט' א'.

פִּירוּשׁ

של 'מקץ' במקרא—בסוף הימים הקצובים מראש. וסימנך: (ירמיה ג, כו) 'בואו לה מקץ—מקץ הימים שהוקצבו לשלטון בכל, ועי' יפ"ח. ופשוטו של המקרא באיוב: האדם בחכמתו שם קץ לחושך—אין חושך בפני האדם; אין נעלם מפניו—ולכל תכלית הוא חוקר; האדם חוקר להגיע לכל תכלית; לכל דבר החשוב 'תכלית', היינו דבר שאין להגיע אליו. 'אבן אופל וצלמות'—האדם מגלה את האבנים היקרות הנמצאות במעמקים, במקומות שאין האור חודר שם. ואולי מתכוון ב'אבן אופל וצלמות' ל'יהלום', ועל שם שתריותו היתירה קוראה 'אבן אופל וצלמות'. ואולי מתכוון ב'אבן אופל וצלמות' לשני המובנים גם יחד: אבן אופל וצלמות הנמצאת במקום אופל וצלמות. ויש ב'אבן אופל וצלמות' השלמה מוסיפה על הגילויים שלפניו (איוב שם, א"ב) 'כי יש לכסף מוצא ומקום לזהב יוקר. ברזל מעפר יוקח ואבן יצוק נתושה'. ורק דבר אחד נבצר מכוחו של האדם מהשיג, והוא: (שם שם, יב) 'זהחכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה'. יש בידי האדם מכשיר נפלא שעל ידו הוא משיג את הכל, אבל את המכשיר הזה בעצמו אין בידי אדם להשיג. רק אחד הוא שבידו להשיג את המכשיר הזה: (שם שם, כג) 'אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה'. והמסקנא: (שם שם, כח) 'זיאמר לאדם הן יראת אדוני היא חכמה וסוד מרע בינה'— מכיוון שהקדוש ברוך הוא בעל החכמה, וחכמתו של האדם שבה הוא משיג את הכל מה' היא, כמ"ש: (דניאל ב, כא) 'יהב חכמתא לחכימין ומנדעא לידיע בינה'—נותן חכמה לחכמים ומדע ליודעי בינה — לכן חכמתו הממשית של האדם היא יראת ה', והבינה האמיתית היא סוד מרע. רק כסיל יאמר: צינור לי בְּקִיר, ולמה לי המעיין מחרץ לעיר, כי לא יבין כי לולא המעיין, הצינור טיפת מים לא יגיר. והמסקנא שבאיוב דומה למ"ש: (ירמיה ט, כב-כג) 'אל יתהלל חכם בחכמתו וגו' כי אם בואת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' וגו'.

פֶּרֶשׁה פֶּט

א. זמן נתן לעולם כמה שנים וכו' דורש 'קץ שם לחושך' — הקדוש ברוך הוא שם מראש זמן קצוב לחושך. ואולי הטעם לדרש, שאינו אומר: קץ הביא לחושך, ולפי (בראשית ו, יג) 'קץ כל בשר בא', (ירמיה נא, יג) 'בא קיצך', (יחזקאל ז, ב"ז) 'בא הקץ וגו' קץ בא בא הקץ', (עמוס ח, ב) 'בא הקץ'. ורואה כאן 'קץ שם לחושך' במובן הקדוש ברוך הוא שם מראש קצבה לחושך. ומא"י טעם: קץ שם לחושך וכו' אולי 'ומאי טעם: קץ שם לחושך וכו' קשור במ"ש: (איוב שם, שם) 'ולכל תכלית הוא חוקר'; הקדוש ברוך הוא חקר ומצא שאין תכלית לחושך כל עוד יצר הרע בעולם — אין סוף לחושך כל עוד יצר הרע בעולם — באשר 'אבן אופל וצלמות' כל עוד שישנה האבן היצר הרע המכונה אבן: (יחזקאל יא, יט) 'זהסירתי לב האבן מבושרם' — ישררו אופל וצלמות בעולם. ואולי קשור מאמר זה בעניינו לטופו של המאמר שלפניו: (פפ"ח ז') 'שיהיו כל העולם אגודה אחת, שנאמר: כי אז אהפוך אל עמים וגו' לקרוא כולם בשם ה' וגו', אימתי יקייים הדבר הזה? — 'קץ שם לחושך וכו'.

זמן נתן ליוסף וכו' אולי רואה בזלכל תכלית הוא חוקר' רמז ליוסף, שלא זה בלבד שפתר הלומו של פרעה אלא גם חקר לתכלית ויעץ לפרעה כיצד להציל את הארץ מרעב. 'תכלית' — אחרית, ויש 'אחרית' גם במובן קרוב ל'תקווה': (ירמיה כט, יא) 'לתת לכם אחרית ותקווה', ועי' לעיל: (פפ"ד י"ז) 'תקווה היא לעולם'; קרא לאותה הצלה שהעולם ניצל מרעב בשם 'תקווה'. והודות ל'אבן' הושם יוסף ב'אופל וצלמות'; יוסף הושם בבור באשר ראה תמונת אביו ואמו ולא חטא, שנאמר: (בראשית מט, כד) 'משם רועה אבן ישראל', ועי' לעיל פפ"ז ז'. ונראה שמדייק מה שאומר כאן: זיהי מקץ שנתים ימים, ואינו אומר: זיהי לקץ שנתים ימים, ורוכז

ב. אִיִּי הִי מִקֵּץ שְׁנַתִּים יָמִים וְגוֹ' - (משלי יד, כג) 'בְּכָל עֶצֶב יְהִי מוֹתָר וְדָבָר שְׁפָתַיִם אֶף לְמַחְסוֹר' - אָמַר ר' שְׁמַעוֹן בַּר אֲבָא: כַּגֹּן בֵּין שׁוֹתָה חֲמִין לְשׁוֹתָה צוּגָן. מִלְקָט עֲצָמוֹת אֶחָד בְּצַפּוֹרִין, וְאִית דְּאָמְרִי: ר' שְׁמַעוֹן בַּר אֲבָא הָהָא, בְּנִבְשָׁעָה שְׁהָיָה רוּאָה עֲצָמוֹת שְׁחוֹרוֹת הָיָה אוֹמֵר: אֵלּוּ שָׁל שׁוֹתֵי מַיִם, אֲדָמוֹת - אוֹמֵר: אֵלּוּ שָׁל שׁוֹתֵי יַיִן, לְבָנוֹת - אֵלּוּ שָׁל שׁוֹתֵי מַיִם חֲמִין. דְּבָר אַחֵר: 'בְּכָל עֶצֶב יְהִי מוֹתָר' - כָּל דְּבָר שְׁנַצְטַעַר יוֹסֵף עִם אֲדוֹנָתוֹ הָיָה לוֹ יִתְרוֹן מִמֶּנָּה, לְמָה, שְׁנַטְל אֶת בְּתָהּ; גִּידְבָר שְׁפָתַיִם אֶף לְמַחְסוֹר' - עַל יְדֵי שְׁאָמַר לְשַׁר הַמְשָׁקִים: (בראשית מ, יד) 'זְכַרְתִּנִּי וְהִזְכַּרְתִּנִּי נְתוּסָף לוֹ שְׁתֵּי שָׁנִים, שְׁנַאָמַר: וְיִהִי מִקֵּץ שְׁנַתִּים יָמִים וְגוֹ'.

ג. (תהלים מ, ה) אֵא שָׁרִי הַגִּבֹּר אֲשֶׁר שָׁם ה' מִבְּטָחוֹ וְלֹא פָנָה אֶל רְהָבִים וְשָׁטִי כְזָב - ר' יוֹדֵן אָמַר: הַמּוֹן רַבִּי רַבְרַבְיָא, שְׁהֵם

עין הדרש

ב. א. ילק' ר' קמ"ז, ילק' משלי ר' תחק"ג, ילק' מכירי משלי י"ד כ"ג, תנחומא מ"ב שם ס' ב'. ב. ע"י גידה כ"ד ב'. ג. שמור"ר פ"ז א', תנחומא וישב ס' ט', מדרש תהלים ק"ה ס' ו'. ג. א. ילק' מכירי תהלים מ' ס' י"ג.

פירוש

ומסתברת גירסת המדרש שלנו, שהיא מתאימה ליבכל עצב. ואולי הכוונה ביכל דבר שנצטער וכו' - בצער שנצטער בגללה, שהושם בבית הסוהר, ברור שהיה לו יתרון, כאשר הודות לזה עלה לגדולה, אלא גם צער זה שכבש את יצרו, היה לו יתרון ממנה, שנטל את בתה. 'שנצטער יוסף עם אדוניתו' - שניהם יחד הצטערו באותו הצער. על ידי שאמר לשר המשקים: זכרתני וכו' יוסף לא היה צריך לבקש מאת שר המשקים שום חסד, וכמ"ש בסימן הבא: 'אשרי הנבר אשר שם ה' מבטחו', ולא די שלא ביקש, אלא גם הרבה דברים ללא צורך - התרפסות יתירה - לא היה צריך לומר אלא: 'זהו זכרתני אל פרעה וגו'', ולמה: 'כי אם זכרתני אתך וגו' והזכרתני וגו'?' ונענש בשנתים נוספות, שנה לכל זכירה. (שמור"ר שם) 'אתה מוצא: לא היה יוסף ראוי לינתן בבית האסורין אלא עשר שנים, מפני שהוציא דיבה על עשרת אחיו, ועל ידי שאמר לשר המשקים: כי אם זכרתני אתך וגו' והזכרתני אל פרעה, ניתוסף לו עוד שתי שנים וכו''. והחשבון של שתיים עשרה שנה, שהיה יוסף בבית הסוהר, הוא לפי זה: בן שבע עשרה היה כשנמכר, שנה בבית אדוניו, כמ"ש לעיל: (פס"ו ה'), ובן שלושים היה כשיצא מבית הסוהר, כמ"ש: (בראשית מא, מז) 'ויוסף בן שלושים שנה כעמדו לפני פרעה מלך מצרים, וע"י מ"י. וע"י לעיל (פ"א א') ותמצא פשוטו של 'בכל עצב יהיה מותר וגו''.

ב. כגון בין שותה חמין וכו' בכל מה שהאדם מעצב עצמו, מייגע עצמו, יש לו יתרון - יש לו תועלת. ואפילו יגיעה מעטה כחימום מים, ואילו שותי יין - היגיעה בהכנת יין מרובה יותר מאשר בחימום מים - תועלתם יותר. עצמות שחורות - צוננין קשין לגוף, והשחירו העצמות מחסרון ליה; עצמות לבנות - מים חמים טובים לגוף, ומעניקים לעצמות ליה; עצמות אדומות - היין תועלתו רבה לגוף, ואפילו העצמות מתמלאות דם. 'וצאת דאמרי: ר' שמעון בר אבא הוה' - ויש שאומרים: ר' שמעון בר אבא היה אותו מלקט עצמות. 'מלקט עצמות' - היו מלקטים עצמות לשם טיהור המקום, או לשם הבאתן לקבורה. ונראה שהיו להם אנשים מיוחדים לעבודה זאת, וע"י מ"י. כל דבר שנצטער יוסף וכו' אולי הגרירה של כתוב זה ליוסף, היא לא בגלל 'ודבר שפתיים אך למחסור' בלבד, אלא גם בגלל: (משלי שם, א) 'זכמות נשים בנתה ביתה ואיוולת בידיה תהרסנו' - אשת פוטיפר הרסה את ביתה, כאשר בהיות יוסף בביתה היתה הברכה שולחה בו; (שם שם, ב) 'הולך בישרו ירא ה' - שייך ביוסף, שהיה ישר, כמ"ש לעיל פס"ז ג', והיה ירא ה'; (בראשית לט, ט) 'ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת והטאתי לאלהים'. וכן נדרש לקמן (טימן ו') הפסוק: (משלי שם, ו) 'ביקש לץ חכמה וראין' על חכמי מצרים וחרטומיה, שלא ידעו לפתור חלום ופרעה. ויוסף היתה לו תועלת מזה שנצטער עם גבירתו, שנטל את בתה. אולי מתכוון למ"ש לעיל: (פס"ה ב') 'רואה היתה באסטרוולוגין שלה שהיא עתידה להעמיד ממנו בן, ולא היתה יודעת אם ממנה אם מבתה וכו'', ולו היה בא על גבירתו, היתה מתקיימת האצטגוניות בה, ולא היה זוכה לשאת את בתה. 'כל דבר שנצטער' - במיאודור: 'צער שנצטער',

ג. המון רבי רברביא וכו' דורש 'רבהים' גם במובן 'רבים', וגם במובן 'רביבים' - רבבות, וגם במובן 'רבהים' - גאוותנים, מתרברבים, ולפי זה: המון ריבי מתרברבים; המון רבבות מתרברבים; הרבה רבבות גאוותנים. 'שהם שטים אחרי כוב וכו' - שהם נוטים אחרי אלילים. ומשלים: 'אוי לו

שְׁטִים אַחֲרֵי כֵּן, אוֹי לוֹ לְמִי שְׁהוּא בּוֹטֵחַ בָּהֶם! יִדְבַּר אַחֵר: 'אֲשֶׁרִי הַגֹּבֵר אֲשֶׁר שָׁם ה' מְבַטְחוֹ זֶה יוֹסֵף, וְלֹא פָנָה אֶל רֵהָבִים' - עַל יְדֵי שְׁאָמֵר לְשֵׁר הַמְשָׁקִים: (בראשית מ. יד) 'זַכְרְתִנִּי וְהִזְכַּרְתִנִּי נְתוּסָף לֹד שְׁתֵי שָׁנִים.

(קהלת ה. ב) יְכִי בָּא הַחֲלוּם בְּרַב עֲנִיָן - אָמַר פְּרַעַה: מִי

עין הדרש

ב. ילק' ר' קמ"ז, ילק' מכירי שם.
ג. ילק' שם, מדרש קהלת ה' ב' (פ"ה א'), ועי' לעיל פס"ט ג' ולקמן בסימן ד'.

פירוש

יעזרו. (שיר ו, ה) 'שכני עיניך מנגדי שהם הרחיבוני' - העינים של אהובתו מבעיתות אותו, ובכתוב שלפניו אומר עליה: 'איומה' - מטילה אימה ופחד. (משלי ו, ג) 'לך התרפס ורהב רעיך' - לך התרכך והטיל פחד במחשבותיך, ברצונך, בנפשך. 'רעיך' כאן מחשבותיך, רצונך, כי פתח: (שם שם, שם) 'כי באת בכף רעך', ומסיים ב'רעיך'; פתח ביחוד ומסיים ברבים! (ישעיה ס, ה) 'ופחד ורהב לבבך' - היינו 'פחד' היינו 'רהב', ועי' ב"י ע' 'רהב' א' (הסרה 1). (שם ג, ה) 'ירעהו הנער בוקן והנקלה בנכבד' - יטילו פחד, ומתאים העניין לפתיחה של אותו כתוב: (שם שם, שם) 'נגש העם איש באחיו ואיש ברעהו'. ובערבית נ' (הרבה) - פחד; נ' (רהיב) - מפחיד. 'רע' - מחשבה, רצון; (תהלים קלט, ג) 'בנתה לרעי מרחוק' - בנתה לרצוני מרחוק; (קהלת ב, כו) 'גם זה הכל ורעות רוח'; (שם ד, טז) 'גם זה הכל ורעיון רוח'; מחשבות רוח. וקרוב מובנן של 'רעות רוח' ו'רעיון רוח' למ"ש: (איוב טו, ב) 'דעת רוח'. ונראה שגם את הכתוב: (יחזקאל כב, יב) 'ותבצעי רעך בעושיך' יש גם כן לפרש במובן מחשבה ורצון - ביצעת את מחשבותיך בעושיך; ביצעת את אותם דברי העושיך שביצת. ויש לראות את 'רעה' שבמובן זה כוואריאציה לשונית ל'רעה', ובארמית המקראית והתרגומית באה 'רעה' במובן 'רעה'. ורבים הם חילופי עיני ורצוני בין העברית לבין הארמית, ובתוך העברית עצמה, ועי' לעיל: (פס"ו ג') בפירוש - ד"ה: 'הוא פוטרפרע וכו'. מחשבה ורצון קרובים הם זה לזה במובנם היסודי, וסימנך - הפתגם: 'הרצון הוא אבי המחשבה'.

כי בא החלום ברב ענין וכו' אין החלום בא אלא כתוצאה מהדברים שהאדם מתעניין בהם, כמ"ש: (ברכות נ"ה ב') 'אין מאין לו לאדם אלא מהרהורי ליבו'. פרעה אמר: 'מי מתקיים וכו' - מי חשוב יותר, אני או אלהי? היאור היה אלהות במצרים, עי' לעיל פס"ז ז'. 'מי מתקיים?' - מי מראה את קיומו? המפרסם את השני היהוה חשוב מהמפרסם, באשר המפרסם תלוי במפרסם. ופרעה היררה: אם הוא המתקיים על ידי היאור, או היאור הוא המתקיים על ידיו. פרעה עובד היאור ומפרסמו בעולם, והרי זה כאילו קיומו של היאור תלוי בפרעה. והראו לו בחלום: 'זהנה עומד על היאור' - חשוב הוא פרעה יותר מהיאור; פרעה הוא העומד מעל ליאור. והדיוק מזה שהמשפט 'זהנה עומד על היאור' אינו קשור בפתרון החלום, והיה יכול לומר: ופרעה חולם והנה מן היאור עולות וגו', והעניין לא היה חסר כלום, ולמה: 'זהנה עומד

למי שהוא בוטח בהם' - ההפך ל'אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו'. ובתיאורו: 'המון רב בהרבה רבבים', ועי' מ"י. ואולי יש גרירה לדרש של הכתוב בתהלים שם למ"ש: (ה"ב יג, ה) 'אתם המון רב ועימכם ענלי זהב'. ובעיקר כוונת המאמר כאן היא כלפי העולם הגוי העצום, שאף על פי שהוא רב ועצום במספרו ומתרברב בכוחו העצום, בכל זאת אין לבטוח בו, באשר כל אלה שטים הם אחרי הכוזב. זה יוסף וכו' נראה שטעם הגרירה של הכתוב הזה ליוסף, באשר רובן של 'רהב' במקרא מכוונות למצרים, וכאן 'רהבים' - שני רהבים, שני מצרים, באשר העניין בשר המשקים ושר האופים, ולו היה פתרונו של שר האופים גם כן טוב, בוודאי שיוסף היה פונה גם אליו, שיעשה עמנו חסד ויזכירו לפרעה. והוכיח כר המשקים שהוא משטי כוזב, כמו שכתוב: 'ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו'. במדרש שלנו המאמרים מוחלפים: בראשונה המאמר על יוסף, ואחריו מאמרו של ר' יודן. ונראה פשוטה של 'רהב' בכל המקרא במובן - הטלת פחד. מצרים מכונה 'רהב': (תהלים פו, ד) 'אזכיר רהב ובבל לידועי', על שם התנין המבטית הרובץ ביאורותיה. בקיעת ים סוף מתוארת: (ישעיה נא, ט) 'המחצבת רהב מחוללת תנין'; הורוע של הקדוש ברוך הוא החציבה רהב, והכתוב מפרש את הכוונה בהחצבת רהב: הרגה תנין. התמונה כאן: ים סוף נגזר לגורים ויחד אמו נגורים לגורים כל בעלי החיים שבאותו שטח גזירה. ולפי זה מתאים למיאור, הביטוי: 'המחצבת רהב'. וקרוב לביטוי הזה גם מ"ש: (איוב כו, יב) 'בכוח רגע הים ובתבונתו מחץ רהב' - הקדוש ברוך הוא בקע בכוחו את הים ובתבונתו מחץ רהב'. עם בקיעת הים נמחץ גם התנין. 'רגע' - בקע, ועוד 'רגע' במקרא במובן בקע, וסימנך: (שם ז, ה) 'עורי רגע וימאס'. ולגבי היבקעותם של בעלי החיים עם בקיעת ים סוף, מתהלכת אגדה כאן בארץ ישראל בין היהודים והערבים, שאותם הדגים הפחוסים, הנראים כאילו כל אחד מהם הוא רק חציו של דג רגיל, נעשו כך עם בקיעת ים סוף, ולכן מכונים הדגים הללו: 'דגי משה רבינו'. (תהלים קלח, ג) 'תרהיבני בנפשי עו' - תיתן בנפשי עת כזה עד כדי להרהיב; תעשה אותי לרהב לאויבי. (שם צ, י) 'זרהבם עמל ואוון' - עמל ואוון הם המביעיתים אותם; חיים ארוכים נפגם טובם מפחד העמל והאוון; מה שאדם חי יותר כך יש לו יותר עמל ואוון בחייו. (ישעיה ל, ז) 'לכן קראתי לזאת רהב הם שבת' - קראתי לתכונה זאת של מצרים: רהבים הם בשבת, ואילו למעשה אין בהם מועיל, ולכן: (שם שם, שם) 'ומצרים הבל וריק

(משלי יד, כג) 'בְּכָל עֶצֶב
כָּבֵד אָבָא: כְּגוֹן בֵּין שׁוֹתֵה
דְּאֲמַרִי: ר' שְׁמַעוֹן בַּר
מֵר: אֵלּוּ שְׁל שׁוֹתֵי מַיִם,
יִמֵּם חֲמִין. דְּבָר אַחֵר:
יַחַד הָיָה לוֹ יִתְרוֹן מִמֶּנָּה,
- עַל יְדֵי שְׁאָמֵר לְשֵׁר
שְׁתֵי שָׁנִים, שְׁנַאֲמַר: יְיָהּ

מְבַטְחוֹ וְלֹא פָנָה
מִמּוֹן רַבֵּי רַבְרַבָּא, שְׁהֶם

ב. עי' גידה כ"ד ב'.

ש' שלנו, שהיא מתאימה ליבכל עצב.
כר שנצטער וכו' - בצער שנצטער
הסוהר, ברור שהיה לו יתרון, באשר
הוא, אלא גם צער זה שכבש את יצרו,
שטל את בתה. 'שנצטער יוסף עם
הצטערו באותו הצער. על ידי שאמר
ר' יוסף וכו' יוסף לא היה צריך לבקש
חסד, וכמ"ש בסימן הבא: 'אשרי
הוא, ולא די שלא בוקש, אלא גם הרבה
התרפסות יחורה - לא היה צריך לומר
ענין בשנתיים נוספות, שנה לכל זכירה.
הוא: לא היה יוסף ראוי לינתן בבית
הים, מפני שהוציא דיבה על עשרת אחיו,
משקיים: כי אם זכרתי אתך וגו' והזכרתני
עוד שתי שנים וכו'. והחשבון של שנים
שנה בבית הסוהר, הוא לפי זה: בן שבע
שנה בבית אדוניו, כמ"ש: (בראשית
כ' כ"ט) 'שנה בשנה במעמדו לפני פרעה מלך
מִי לְעֵיל (פ"א א') ותמצא פשוטו של
ו'.

ד' יבא וכו' דורש 'רהבים' גם במובן
רבים - רבנות, וגם במובן 'רהבים' -
ולפי זה המון ריבוי מתרברבים; המון
רבה רבנות גאוותנים. 'שהם שטים אחרי
שטים אחרי אלילים. ומשלים: 'אוי לו

מִתְקַיֵּם עַל מִי, אָנִי עַל אֱלֹהֵי אוֹ אֱלֹהֵי עַלְי? אָמַר לוֹ: אַתָּה עַל אֱלֹהֵיךָ, הָדָא הוּא דְכִתְיָב: 'יְיָהּ מִקֶּץ וְגו' וּפְרָעָה חֲלָם וְהִנֵּה עֹמֵד עַל הַיָּאָר'.

(שם ד, יד) יִכִּי מִבֵּית הַסּוּרִים יִצְאָ לְמִלְךָ - זֶה יוֹסֵף שֶׁיִּצְאָ מִבֵּית הָאֲסוּרִים שֶׁל פְּרָעָה; 'יִצְאָ לְמִלְךָ' - (בראשית מא, יד) 'וַיִּשְׁלַח פְּרָעָה וַיִּקְרָא אֶת יוֹסֵף וַיְרִיצֵהוּ מִן הַבּוֹר וְגו''; (קהלת שם, שם) 'כִּי גַם בְּמַלְכוּתוֹ נוֹלַד רֶשֶׁ' - בְּמַלְכוּתוֹ שֶׁל יוֹסֵף נוֹלַדָּה רְשׁוּתוֹ שֶׁל פּוֹטִיפְרֶע; (שם שם, טו) 'רְאִיתִי אֶת כָּל הַחַיִּים הַמְהַלְכִים תַּחַת הַשָּׁמַשׁ' - זֶה יוֹסֵף; (שם שם, שם) 'עַם הַיֵּלֶד הַשְּׂנִי' - אֵלּוֹ שְׁתֵּי שְׁנָיִם שֶׁנִּתְּסַפּוּ לוֹ, וְלָמָּה נִתְּסַפּוּ לוֹ שְׁתֵּי שְׁנָיִם, כְּדֵי שֶׁיַּחְלֵם פְּרָעָה וַיִּתְּגַדֵּל עַל יְדֵי חֲלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: 'יְיָהּ מִקֶּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפְרָעָה חֲלָם וְגו''.

עין הדרש

ד. ילק, שם, ועי' מדרש קהלת ד' י"ג ואנדה בראשית פס"ז (פס"ו) ס' ב'.

פירוש

באותו הזמן שמלך - נולד לו רש; בן עני בדעת. ראינו את כל החיים המהלכים תחת השמש עם הילד השני אשר יעמוד תחתיו - כל בני העם דעתם לא עם הילד הראשון הרש, אלא עם הילד השני אשר יעמוד תחת המלך הזקן והבטיל; העם יבכר את הילד השני על הילד הראשון. ומתאימים הדברים למצבו של שלמה בימיו האחרונים של דוד. אמנם קשה הוא הכינוי 'מלך זקן וכסיל' מפי שלמה כלפי אביו המלך דוד, אבל העניין במ"א א מעיד שבימיו האחרונים היתה דעתו של דוד מבלבלת עליו. לו היה מבקש לומר שאותו מלך היה מטבעו כסיל, היה אומר: מלך כסיל זקן, באשר הכסילות הטבעית קודמת לזקנה. ויש לראות במשפט: 'מלך זקן וכסיל' כעין המלצה על נותנו של דוד בימיו האחרונים - הזקנה הקטילה אותו. והמשפט: 'אשר לא ידע להיזהר עוד' מסייע לפירושו - עד כה ידע להיזהר, אבל כשהזקן הקטיל ולא ידע להיזהר עוד, ולכן הצליחו האחרים לבלבל את דעתו. ואותה חברה שדויד יצא למלוך ממנה היתה חברה של סורים - מנודים מהחברה - (ש"א כב, ב) זיתקבצו אליו כל איש מצוק וכל איש אשר לו נושא וכל איש מר נפש ויהי עליהם לשר'. ובכלל היה דויד מפנין את הודהותו עם פשוטי העם ונקליו, עי' ש"א ו, כ"ב. והעיקר - מאותם 'הסורים' היו אלה שתמכו בהימלכותו של אדוניו: (מ"א א, ז) ויהיו דבריו עם יואב בן צרויה ועם אביתר הכהן ויעזרו אחרי אדוניו'. ומעידה פנייתו של אדוניו לבת שבע עם שלמה, לבקש מאת שלמה את אבישג לאשה, שסכל מוחלט היה אדוניו; אדוניו מבקש מאת שלמה שיוותר לטובתו על האשה היפה ביותר בכל גבול ישראל. 'סורים' - מנודים: (ישעיה מט, כא) 'זאני שכולה וגלמודה גולה וטורה', (איכה ד, טו) 'סורו טמא קראו למו סורו סורו אל תיגעו'. וכן הזמירות שיש להרחיקן (ירמיה ב, כא) 'סורי הגפן והמנודים מאת השי"ת: (שם יז, ג) 'סורי בארץ יכתבו'.

על היאור? ופשוטו של 'כי בא החלום ברוב עניין' - החלום בא בהרבה עניינים, קשה לעמוד על חלום, באשר בא מעורב בהרבה עניינים, עד שאין לעמוד על נגמתו של החלום, וכך (קהלת שם, שם) 'זקול כסיל ברוב דברים' - אין לעמוד על דבריו של הכסיל, באשר מרבה הוא דברים שלא לצורך העניין. אם אתה שומע קול שמרבה דברים, סימן שקול כסיל הוא. ולכן (קהלת שם, א) 'על כן יהיו דבריך מעטים'. במלכותו של יוסף נולדה רשותו של פוטיפרע מקדם היה: (בראשית לט, א) 'פוטיפרע וגו' שר הטבחים, וכשעלה יוסף לגדולה: (שם מא, מה) 'פוטיפרע כהן און, והרי זו ירידה גדולה לגבי מעמדו הקודם, עי' מהר"ו. ולכן אומר כאן: רשותו של פוטיפרע, כי בשעה שנתרשש נקרא 'פוטיפרע' ולא 'פוטיפר', והיינו פוטיפר היינו פוטיפרע כמ"ש לעיל פפ"ו ג'. ובתיאודור: 'רשותו של פוטיפר'. ואולי הכוונה למ"ש: (ילק' תהלים ר' תתס"ג) 'לאסור שריו בנפשו זה פוטיפר. אמר ר' אידי: שרו כתיב; כשעלה יוסף לגדולה אסר את פוטיפר, ועי' מהר"ו ומ"י. 'רשותו' - עניותו, ובמדרש שלנו: 'רשותו' ראינו את כל החיים וכו'. דורש 'החיים המהלכים תחת השמש' - במקום שאין שמש; בבית הסוהר בבור. ונולד לו ליוסף ילד שני; שני ילדים נוספים - נוספו לו שתי שנים. ולטובתו נוספו לו שתי שנים אלה, כדי שיתגדל על ידי חלום פרעה, וחלום פרעה לא הגיע זמנו אלא אחרי שתי שנים. הרד"ל: ראינו את כל החיים כו' השמש עם הילד זה יוסף, השני אלו ב' שנים כו', כך צריך לומר, ולפי גירסא זאת עיקר גרירת הדרש - 'הילד'; יוסף שהיה מכוּנה 'הילד' - בשעה שהיה כבר בן שבע עשרה שנה: (בראשית לו, ל) 'הילד איננו'. ופשוטן של מקראות: אולי - 'כי מבית הסורים יצא למלוך' - אותו מלך זקן וכסיל יצא מבית המנודים למלוך. 'כי גם במלכותו נולד רש' - ולא זה בלבד שאותו מלך זקן היה וכסיל, אלא גם במלכותו -

ד. או פְּרָעָה חֲלָם - וְכָל הַבְּרִיּוֹת אֵינָן חוֹלְמִין - אַתְּמָהָּ? אֵלָּא חֲלוּמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁל כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ הוּא.

בַּיְהוּדָה עֲמִד עַל הַיָּאָר - אָמַר ר' יוֹחָנָן: הַרְשָׁעִים מִתְקַיְמִין עַל אֱלֹהֵיהֶם - וּפְרָעָה חֲלָם וְהִנֵּה עֲמִד עַל הַיָּאָר, אֲבָל הַצְדִיקִים אֱלֹהֵיהֶם מִתְקַיְמִין עֲלֵיהֶם - (בראשית כח. יג) 'וְהִנֵּה ה' נֹצֵב עָלָיו'.

(כ-ג) וְהִנֵּה מִן הַיָּאָר עַל לַת וְגו' - רָמַז רָמַז לוֹ שְׂאֵין הַשֶּׁבַע בָּא לְמִצְרַיִם אֵלָּא מִן הַיָּאָר; וְדַכּוּתָהּ: אֵין הָרָעַב בָּא אֵלָּא מִן הַיָּאָר - וְהִנֵּה שֶׁבַע פְּרוֹת אַחֲרוֹת עֲלוֹת אַחֲרֵיהֶן מִן הַיָּאָר רָעוֹת מְרָאָה וְגו'.

בַּיְתָר עֵינָה בְּאָחוּ - בְּשָׁעָה שֶׁהַשָּׁנִים יְפוֹת, הַבְּרִיּוֹת נַעֲשִׂין אַחִים אֵלוֹ לְאֵלוֹ - וְנִתְרַעְיָנָה בְּאָחוּ: אֲהַבָּה וְאַחֲנָה בְּעוֹלָם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (ישעיה ל. כג) 'רָעָה מְקַיְיֶה בְּיוֹם הַהוּא כִּרְחִיב, 'כִּירִי' - עֶבֶד, קִירִי - אָדוֹן, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (תהלים עב. ג) 'יִשְׂאוּ הָרִים שְׁלוֹם לְעַם' - אָמַר ר' אַחָא: נִשְׂאוּ הָרִים נְשִׂאתָן, שְׁלוֹם לְעַם.

עין הדרש

ד. א. ילק' שם. ב. ילק' שם, לעיל פס"ט ב', לעיל סימן ג', תנחומא מ"ב מקץ ס' ב'. ג. ילק' שם, ילק' מכירי תהלים ע"ב ס' ה', תנחומא מ"ב שם, ועי' לקמן פצ"א סוף ס' ה'. ד. עי' מדרש תהלים ע"ב ס' ב'.

פירוש

ד. וכל הבריות אינן חולמין וכו' היה צריך לומר: ויהלום פרעה חלום, כלשון (בראשית מ, ה) 'ויחלמו חלום', ואילו כאן 'זפרעה חולם', כאילו חידוש בזה שפרעה חולם? 'אלא חלמו של מלך של כל העולם כולו הוא' - המלך שענייני העולם בידו, ואין חלמו על פי רוב אלא במה ששייך לכלל האנשים, והרי הם אומרים: 'זפרעה חולם' הכל תמהים ואומרים: המלך חולם! ואף שלא כל מלך כל ענייני העולם בידו, הרי ענייני המדינות קשורים זה לזה, ויש לפעמים תרצאות מחלמו של מלך גם למדינות שאינן במלכותו. מעניינת התפיסה הזאת של חז"ל - העולם אחיד הוא בכמה וכמה מובנים. והחלום הזה של פרעה בוודאי של כל העולם כולו היה, שאומר: (בראשית מא, ג) 'ויהי רעב בכל הארצות ובכל ארץ מצרים היה לחם'. ואולי סובר המדרש, שפרעה מלך בכיפה היה, ולפי זה בוודאי שחלמו היה חלום של כל העולם כולו, באשר שליט היה בכל העולם. ומיישב בזה גם מ"ש: (דניאל ב, א) 'ובשנת שתים למלכות נבוכדנצר חלם נבוכדנצר חלומות', ולא היה צריך לומר אלא חלום חלומות, ומובן שזה משתייך לנבוכדנצר? אלא הכל אמרו: 'חלם נבוכדנצר חלומות' - הכל היו מעוניינים באותם חלומות. ונבוכדנצר בוודאי שמלך בכיפה היה, ועי' מ"י.

הרשעים מתקיימן על אלהיהם וכו' נתפרש לעיל פס"ט שם ובפרשה זאת לעיל בסימן ג'. ואולי יש לראות את מובני של המאמר הזה כמאמר של חיתול: 'הרשעים מתקיימן על אלהיהם וכו' - הרשעים מתפרנסים על ידי אלהיהם, ואילו הצדיקים, הקדוש ברוך הוא מתפרנס כביכול על ידי הצדיקים; הרשעים יוצרים להם אלהים לשם הנאתם הם, ואילו הצדיקים מקריבים משלהם לשם קיומה של האלהות בעולם, והרי זה כאילו מפרנסים הם את האלהות.

רמז רמז לו שאין השבע בא למצרים אלא מן היאור וכו' היה יכול לומר: והנה שבע פרות בריאות וגו', ולמה: 'הנה מן היאור עולות וגו'?' אלא רמז לו שבדרך כלל תלויים התנאים הכלכליים של מצרים בנהר הנילוס. ואין חיאודור גורס את המאמר הזה.

בשעה שהשנים יפות וכו' דורש 'אחו' - במובן אחווה ואהבה. כירי - עבד וכו' היה צריך לומר: ירעה מקניך ביום ההוא בכר נרחב? אלא 'ירעה מקניך' - יהא מרעה למקניך; 'ביום ההוא כר נרחב' - באותו היום יהיה הכר הרחב ביותר; 'יתקיים כר' בכל מובניה של התיבה הזאת 'כר' ביוונית: *κέρ*; שמה - *Xalqo, Xaige*; 'קירי' ביוונית: אדון - *κύριε*; 'כר ביוונית: עבד - *Xelqos*. ויצא 'כר נרחב': שמה עבד, שמה אדון. הכל שמחים בשעה ששורר שפע בעולם. רואה 'קירי' כאילו גם יסודה - 'כר'. ובתיאורו: 'כירי כירי מרובה בעולם', ועי' מ"י. ונשאו הרים נשיאתן וכו' קשה פשוטו של 'ישאו הרים שלום לעם', אלא ישאו

פרשה סט
ל: אתה על אלהיהך, הךא
על היאר.

לך - זה יוסף שיצא
יד) וישלח פרעה ויקרא
עם במלכותו נולד רש' -
שם. טו) ראייתי את כל החיים
הילד השני - אלו שתי שנים
פרעה ויתגדל על ידי חלום.

פס"ט ס' ב'.

לך - נולד לו רש; בן עני ברעה. ראייתי
החלום תחת השמש עם הילד השני אשר יעמוד
בני העם דעתם לא עם הילד הראשון הרש,
השני אשר יעמוד תחת המלך הזקן והכסיל;
הילד השני על הילד הראשון. ומתאימים
של שלמה בימיו האחרונים של דוד. אמנם
יד מלך זקן וכסילי מפי שלמה כלפי אביו
כל הענין במ"א א מעיד שבימיו האחרונים
דוד מבלבלת עליו. לו היה מבקש לומר
ה מטבעו כסילי היה אומר: מלך כסיל זקן,
הטבעית קודמת לזקנה. ויש לראות במשפט:
ל' כעין המלצה על נוהגו של דוד בימיו
קנה הכסיליה אותו. והמשפט: 'אשר לא ידע
שיע לפיורשנו - עד כה ידע להיזהר, אבל
ולא ידע להיזהר עוד, ולכן הצליחו האחרים
מן. ואותה חברה שדויד יצא למלך ממנה
סורים - מנודים מהחברה - (ש"א כב, ב)
כל איש מצוק וכל איש אשר לו נושא וכל איש
יהיה לשר'. ובכלל היה דויד מפגין את הודהותו
ונקליו, עי' ש"א ו, כ"כב. והעיקר - מאותם
לה שתמכו בהימלכותו של אדונייהו: (מ"א א, ז)
ה יאב בן צרויה ועם אביתר הכהן ויעזרו אחרי
ה פנייתו של אדונייהו לבת שבע אם שלמה,
מה את אבישג לאשה, שסכל מוחלט היה אדונייהו;
את שלמה שיותר לטובתו על האשה היפה ביותר
ל. 'סורים' - מנודים: (ישעיה מט, כא) 'זאני
ה גולה וטורה', (איכה ד, טו) 'סורו טמא קראו
אל תיגעו. וכן חומרות שיש להרחיקן (ירמיה
הנף והמנודים מאת השי"ת: (שם יז, יג)
כתבו.

(ו) הַיְהִיגָה שְׂבַע שְׁבָלִים דְּקוֹת וְשָׂדוּפֹת קָדִים וְגו' -
בְּשַׁעַה שְׁהַשְּׁנִים רְעוּת, גּוֹפֵן שֶׁל בְּרִיּוֹת מַעֲלָה חֲטָטִין.

ה. (ח) אִינִי הִי בַּבֶּקֶר וְתַפְּעֵם רוחו - וְלִהְלֹךְ הוּא אֹמֵר:
(דניאל ב. א) וְתַתְּפֹעֵם רוחו? ר' יהודה ור' נחמיה - ר' יהודה אָמַר: כָּאֵן - חֵלְמָא
יִדַע, וּפְתָרְוֵהּ בְּעָא גְבַהּ, וְלִהְלֹךְ - חֵלְמָא וּפְתָרְוֵהּ. ר' נחמיה אָמַר: חֵלּוֹם הַחֵלּוֹם

עין הדרש

ה. ילק' שם. ה. א. ילק' שם, ילק' דניאל ר' אלף ס', תנחומא מ"ב מקץ ס' ד', תנחומא שם ס' ב'.

פירוש

כסף זהב. והתורה שהקיפה את המזבח וכלטה ממנו
'כרכוב' - כר' רוכב. 'ירעה' - יגדל; יפרנס: (תהלים לז, ג)
'בטח בה' ועשה טוב שכן ארץ רעה אמונה - יגדל אמונה
פְּרִיָס אמונה. 'ישאו הרים שלום לעם' - בדרך כלל היו ההרים
נראים מלחמה לעם; היו מודיעים לעם מראשי ההרים על
החודעות לקראת אויב. ואולי 'ישאו הרים שלום לעם' -
ידליקו משואות על ההרים להודיע שלום לעם, ניגוד למשואות
שהיו מדליקים לעת מלחמה. ויש במקרא 'נשא' במובן הדלקה
העלאת משואה: (ירמיה י, א) 'יעל בית הכרם שאר משאת'.
וכן: (איוב לב, כב) 'כמעט ישאני עושני' - כמעט ישרפני
עושני; אומר הוא שהקדוש ברוך הוא מילא אותו דברים
שבערים בו עד שאינו יכול להתאפק מלהגידם, וקרוב במובנו
למ"ש: (ירמיה כ, ט) 'זהיה בליבי כאש בוערת עצור בעצמותי
וגלאיתי כלכל ולא אוכל'. וכך (ש"ב ה, כא) 'ישאם דויד
ואנשיו' - ושרפם דויד ואנשיו, ומפורש: (דה"א יד, יב)
'ויאמר דויד וישרפו באש'. ויש לצרף ל'משואות' שבמקרא
גם: (ישעיה ל, כז) 'בוער אפו וכבוד משאה'. וכך (צפניה ג, יח)
'זוגי ממועד אספתי ממך היו משאת עליה חרפה' - אספתי את
המוסרים, המרוחקים, ממועד, את כל אלה שממך היו. וכיצד
אספתי אותם: הודעתי להם על ידי 'משאת'. ומה היתה אותה
המשואה: 'חרפה'. שרפתי את חרפת ישראל, ואותה שריפה
שימשה משואה לסימן שאין כבר אויב. 'מועד' - כינוי לבית
המקדש או לירושלים בכללה: (תהלים עד, ה) 'שרפו כל מועדי
אל בארץ'. 'מועד' - מקום קבוע שמתורעדים בו, או מקום
למטרה מיוחדת: (יהושע כ, ט) 'ערי המועדה וגו' לנוס שמה'.
בשעה שהשנים רעות, גופן וכו' מדייק שאומר:
'צומחות', ואילו בשבילים הבריאות והטובות - 'עולות'.
רבות בדברי חז"ל 'צמחים' במובן של גידולים חולניים בגוף
האדם, ע"י לעיל פס"ט ו' ומ"ב כאן ובי' ע' 'צמח'. וטבעי
הדבר: בשנים רעות אוכל האדם מאכלים שעיכולם קשה לגוף,
ודרכם של מאכלים כאלה להכות את האדם בחטטין, ע"י יפ"ת.
חטטין' - אבעבועות שחין, וע"י לעיל: (פ"ח א') בפירוש.
ה. ולהלן הוא אומר: ותתפעם רוחו וכו' ויתפעם -
קל, ותתפעם' - כבד. ור' יהודה מיישב: כאן, בפרעה, החלום
ידע, ורק פתרונו ביקש אצלו, ואילו בנבוכדנצר - החלום
הפתרון. בנבוכדנצר שכח את חלומו, ולכן פעמה רוחו ביותר,
ומשתמש ב'כבד'. ור' נחמיה אמר: בנבוכדנצר כתוב (דניאל

הרים מה שהם צריכים לשאת - ישאו הרים פריים, הרי
שלום לעם. ובאותו פרק בתהלים מדבר על שפע רב בארץ,
שפע שיתפשט עד ראשי ההרים, שעל פי רוב צחיחים הם
וחשופים: (שם שם, טז) 'יהי פיסת בר בארץ בראש הרים
ירעש כלבנון פריו וגו'. בתיאודור: 'נשאו הרים משאתן
וכו'. ומפרש במ"י 'משאתן' במובן משאת ומתנה. ואולי
'משאתן' - נשיאתם, וכן לעיל: (פ"טו א') 'מטעתן' -
נטיעתם. ופשוטן של מקראות: 'אחו' - יש שמבקשים לחלות
'אחו' בלשון המצרית, אבל עברית טהורה היא 'אחו', ועממה
כטעם 'אחוה' - עשבים ושיחים הגדלים בצפיפות מרובה
וכאילו מאוחים הם. ומשקל 'אחו' כמשקל: (יחזקאל מז, ה) 'אחו'
שטעמה כטעם 'שחווה' - שחיהה. ועיקרו של
'אחו' - במקום מים: (איוב ח, יא) 'היבאה גומא בלא ביצה
ישגה אחו בלי מים'. כל 'שגה' במקרא מובנה העיקרי:
ריבוי בכמות, ולא דווקא בגובה, וסימנך: (תהלים צב, יג)
'צדיק כחמר יפרח כארז בלבנון ישגה' - אין לשייך אפילו
כאן 'שגה' לגובה, באשר אין התמר פחות גבוה מהארז, אלא
'שגה' - ירבה; יתפרח בענפים מרובים. וכן 'שגא' בארמית
המקראית מובנה - התרבות, וכן 'סגה' בארמית התרגומית.
ואולי אפשר להתאים את המונח 'אחו' למה שקוראים היום
ג'ונגל' - jungle - שטח המכוסה עשבים ושיחים צפופים
וסבוכים, ואף שטעם השם ג'ונגל' קשור למדבר ולא למים.
וע"י בי' ע' 'אחו'. ירעה מקניך ביום ההוא כר נרחב' -
המקנה יגדל כר נרחב; ישמן ביותר. ומקביל הכתוב: 'ירעה
מקניך וגו' כר נרחב' למ"ש בכתוב שלפניו 'ולחם תבואת
האדמה יהיה דשן ושמן' - גם הלחם וגם הבשר יהיו שמנים
ביותר. וקרוב לזה (תהלים סה, יד) 'לבשו כרים הצאן ועמקים
יעטפו בר' - תשמנה הצאן, ועמקים יגדלו בר אפילו
בשיפולייהם; אפילו במדרונותיהם, ע"י בפירוש לעיל (פ"צ י')
ד"ה: 'בכיריא דלבן וכו'. וכן: (ישעיה טז, א) 'שלחו כר
מושל ארץ' - שלחו איש שמן ביותר מושל ארץ. ראשי
המואבים היו מכונים אילים: (שמות טו, טו) 'אילי מואב',
ורבו במואבים האנשים השמנים: (שופטים ג, כט) 'זיכו את
מואב בעת ההיא כעשרת אלפים איש כל שמן וכל איש חיל -
כולם שמנים ואנשי חיל. ובמקום לומר: שלחו איל מושל
ארץ, אומר בתיחול: 'שלחו כר מושל ארץ' - שלחו איל שמן
מושל ארץ. כל 'כר' במקרא מובנה - עגול: ככר לחם וככר

פרשה פט
פת קדים וגו' -
ולהלן הוא אומר:
הודה אמר: כאן - תלמא
תמיה אמר: תלום הצלם

המקרא שם ס' ב.

שוקפה את המבח ובלטה ממנו:
ירעה - ויגלו יפרנס: (תהלים לו, ג)
שכן ארץ ורעה אמינה - גדל אמונה
ים שלום לעם - בדרך כלל היו ההרים
היו מודעים לעם מראשי ההרים על
עב ואולי ישאו הרים שלום לעם -
היה לתודיע שלום לעם, ניגוד למשואות
לחמה ויש במקרא 'נשא' במובן הדלקה
היא, א) ועל בית הכרם שאר משאת.
כמעט ישאני עושני - כמעט ירפני
תקושת ברוך הוא מילא אותו דברים
יכול להתאפק מלהגידם, וקרוב במובנו
היה בליני כאש בוערת עצור בעצמותי
כל: וכן (ש"ב ה, כא) זישאם דויד
דיו ואשיו, ומפרש: (דה"א יד, יב)
באש' ויש לצרף ל'משואות' שבמקרא
דאפו וכבוד משאה'. וכן (צפניה ג, יח)
ד' היו משאת עליה חרפה' - אספתי את
משעו, את כל אלה שממך היו. וכיצד
לום על ידי 'משאת'. ומה היתה אותה
היא את חרפת ישראל, ואותה שריפה
שאין כבר אויב 'מועד' - כינוי לבית
לללה: (תהלים עד, ה) 'שרפו כל מועדי
מקום קבוע שמתועבים בו, או מקום
ג, ט) 'ערי המועדה וגו' לנוס שמה'.
עות, ופן וכו' מדייק שאומר:
לום הבריאות והטובות - 'עולות'.
יש במובן של גידולים חולניים בגוף
די ומיכ כאן ובי' ע' 'צמח'. וטבעי
ל האדם מאכלים ששיכולם קשה לגוף,
להכות את האדם בחטטין, עי' יפ"ת.
חיון, ועי' לעיל: (פ"ח א') בפירוש.
ותתפעם רוחו וכו' ותתפעם -
ר' יהודה מיישב כאן, בפרעה, תלום
צלו, ואילו בנבוכדנצר - תלום
את חלוטו, ולכן פעמה רוחו ביותר,
תמיה אמר: בנבוכדנצר כתוב (דניאל

ותלום האילן. ורָבֵנָה אָמְרִי: וְתִתְפַּעֵם רֹחוֹ לְהֵלֵן - לְתֵן גְּדֻלָּה לְאַרְבָּעָה, כָּאֵן -
'וְתִתְפַּעֵם', לְתֵן גְּדֻלָּה לְאַחַד; וְתִתְפַּעֵם רֹחוֹ - כְּדִי לְתֵן חַיִּים לְאַרְבָּעָה,
'וְתִתְפַּעֵם' - לְתֵן חַיִּים לְאַחַד; כָּאֵן עַל יְדֵי שֶׁהוּא סְמוּךְ לְבִקְרָה - וְתִתְפַּעֵם רֹחוֹ,
וְלֵהֵלֵן שֶׁהוּא בָּא מִבְּעָרְב, כְּתִיב: וְתִתְפַּעֵם רֹחוֹ. בְּאֵמַר ר' יוֹחָנָן: כָּל תְּלֹמֶם
שֶׁהוּא סְמוּךְ לְבִקְרָה מֵיָד הוּא בָּא.

ו. אִי שֶׁלַח וַיִּקְרָא וְגו' וְאֵין פּוֹתֵר אוֹתָם לְפָרְעָה -
ר' יְהוֹשֻׁעַ דְּסַבְּיָן בְּשֵׁם ר' לְוִי: פּוֹתֵרִים הָיוּ אוֹתוֹ, אֶלָּא שְׁלֵא הָיָה קוֹלָן גְּכֻנָּס
בְּאַזְנוֹי - שְׁבַע פְּרוֹת הַטּוֹבוֹת - שְׁבַע בְּנוֹת אֶתָּה מוֹלִיד, שְׁבַע פְּרוֹת הַרְעוֹת -
שְׁבַע בְּנוֹת אֶתָּה קוֹבֵר; וְכֵן אָמְרוּ: שְׁבַע שְׁבָלִים הַטּוֹבוֹת - שְׁבַע אִפְרָכִיּוֹת אֶתָּה
מְכַבֵּשׁ, שְׁבַע שְׁבָלִים הַרְעוֹת - שְׁבַע אִפְרָכִיּוֹת מוֹרְדוֹת בָּךְ, יִהְיֶה הוּא דְּכְתִיב:
(משלי יד, ו) 'בְּקֶשׁ לֵץ חֲכָמָה וְאֵין' אֵלוֹ חֲרָטְמֵי מְצָרִים, (שם שם, שם) 'וְדַעַת לְנַבּוֹן
נִקְל' זֶה יוֹסֵף. דְּבָר אַחֵר: 'וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא אֶת כָּל חֲרָטְמֵי מְצָרִים וְאֶת כָּל

עין הדרש

ב. עי' ברכות ג"ה ב'.
ו. א. ילק' ר' קמ"ז, ילק' מכירי משלי יד ו'. ב. ילק' משלי ר' תתקנ"ג.

פירוש

הישנות החלום וגו' פעמיים כי נכון הדבר מעם האלהים וממהר
האלהים לעשותו, ומהישנות החלום פעמיים יש ללמוד רק
ש'נכון הדבר מעם האלהים' חזר עליו פעמיים להראות
החלטיות הגוריה, כדרך בן אדם שתורר פעמיים על דבר,
שמבקש לומר בזה בשום אופן אינו חוזר בי מהדבר הזה.
אבל כיצד למד מזה ש'ממהר האלהים לעשותו' אלא מזה
שהיה סמוך לבוקר. חלום שאינו סמוך ליקיצתו של האדם אינו
סמוך לקיומו, ותלום הסמוך לבוקר הוא גם סמוך לקיומו.
ובברכות שם: 'אמר ר' יוחנן שלוש חלומות מתקיימות
חלום של שחיתת ותלום שחלם לו הבירו ותלום שנפטר בתוך
חלום.

ו. פותרים היו אותו וכו' לא היה צריך לומר אלא:
'ואין פותר אותם', 'לפרעה' למה לי? אלא שכן היו פותרים
את החלום, אלא שהפתרונות לא נסתברו לפרעה. 'פרות' -
בנות, אולי על שם הפרייה והרבייה שבנות מביאות לעולם.
'שיבליים' - אפרכיות, מדינות. 'שיבליים' מסמלות מקומות
יישוב, באשר קיומם על תבואתם. 'בקש לץ חכמה וכו'
מהסתם אין לץ מבקש חכמה: (משלי א, כב) 'פתיים האהבו
פתי ולצים לצון חמדו להם וכסילים ישנאו דעת', ודורשו
בענייננו. בילקוט משלי שם: 'ביקש לץ זה פרעה, חכמה ואין
אלו חרטומי מצרים וכו'', וכבירה גירסא זאת, באשר 'לץ'
יהיה הוא, ולו היה מופנה לחרטומים היה צריך לומר: ביקשו
לצים וגו'. ושייך בפרעה 'לץ', לפי נוהגו של נושא השם הזה:
(שמות ח, כה) 'רק אל יוסף פרעה התל וגו'. ושייך 'נבוך'
ביוסף: (בראשית מא, טז) 'אין נבון וחכם כמורך'. בכל מקום
במקרא מקדים חכם לנבון, וכאן מקדים נבון לחכם, אלא

שם, שם) 'חלם בנבוכדנצר חלומות' - שני חלומות, חלום
הצלם שבאותו פרק, וחלום האילן שבפרק ד', וכל פעם פעמה
רוחו. ואומר בהתלה: ותתפעם רוחו' כתיאור לפעילות
החזרתית; ההתפעל מובנו גם - פעולה מתמדת או חזרת.
ואילו כשנבוכדנצר עצמו מדבר על חלומו הראשון אומר:
(שם שם, ג) 'ותתפעם רוחי'. לתן גדולה לארבעה וכו'
תוצאת חלום הצלם היתה גדולה לארבעה, כמ"ש: (שם שם,
מח"ט) שנבוכדנצר השליט את דניאל על כל מדינת בבל,
ומינה את חנניה מישאל ועזריה על עבדות המלך במדינת
בבל. הקדוש ברוך הוא הפעים ביותר את רוחו של נבוכדנצר
כדי שיהא אסיר תודה ביותר על הפתרון. כדי לתן חיים
לארבעה לולא הפתרון היו נהרגים דניאל חנניה מישאל
ועזריה, כמ"ש: (שם שם, ג) 'ובעו דניאל וחברוהי להתקטלה -
ונתבקשו דניאל וחבריו ליהרג. וכאן בחלום פרעה יוסף בלבד
הוא שניצל. אפשר וטובר שיוסף הושם בבית הסוהר לא כעונש
על עלילת הונות, אלא לשם מעצר עד בוא יום הדין, כשם
שהושמו שם שר המשקים ושר האופים עד בוא יום דינם,
וביום הדין בוודאי שהיו דנים את יוסף למות, ועי' מהר"ו.
כאן על ידי שהוא סמוך לבקר וכו' כאן אומר:
זיהי בבוקר ותתפעם רוחו' - פרעה חלם בשעה הסמוכה
לבוקר, ומיד התעורר והחלה רוחו להיפעם - רוחו לא הספיקה
הרבה להתפעם, ואילו בנבוכדנצר: (שם שם, א) 'ותתפעם
רוחו ושנתו נהייתה עליו' - חלם בתחילת הלילה, ושנתו
נשברה עליו; שנתו נדדה מעיניו במשך כל הלילה, והתפעמה
רוחו במשך זמן רב, ולכן: 'ותתפעם'. כל חלום שהוא
סמוך לבקר אולי היסוד, מ"ש: (בראשית מא, לב) 'ועל